

САМУР

№ 6(351) 2021-йисан 30-сентябрь

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

И ЧИЛ ХАЙИ ДИГЕ Я

РИКЕЛ ХКУНИН ЮГЪ

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван 2020-йисан 2-декабрдин серенжемдив къадайвал 27-сентябр чи уьлкведа Рикел Хкунин Югъ хъиз малумарнава. Алай йисан 27-сентябрдиз сифте яз и югъ къейд авуна, Ватандин дяведа терг хъайи къеъгалар рикел хкана.

Президентди халкъдиз эвер гана лагъана: «Къе чна сад лагъай ва квед лагъай Къарабагъдин дяведа шеъид хъайи къагъриманар мад гъилера рикел хкана абуроз Аллагъдивай рагъмет тлалабзава. Абур эбеди яз чи рикера амукъда».

Ахпа Президентди ихътин малумат гана: «Къенин юкъуз чна Ватандин дяведиз талукъарнавай Мемориал Комплексдин ва Гъалибвили Музейдин бине кутада. Баку шегъердин виридалайни иер са чкада сад лагъай ва къвед лагъай Къарабагъдин къагъриманриз чхеи гуьмбет эцигирвал я. Къенин югъ сятдин 12-даз вири уьлкведи са декъикъа чуьк тавуна къейд ийида».

Республикадин чхеида лагъайвални хъана. Уьлкведин агъалийри Рикел Хкунин Югъ гегъеншидиз къейд авуна. Бакуда Президент Илгъам Алиев ва сад лагъай вице-президент Мегърибан Алиева кыле аваз 3000-далай гзаф курсантрин ва военныйрин иштираквилелди поход кыле фена.

ШУШАДА ПАРАД

Чи къагъриман Яракълу Къуватри Шуша азад авун патал ягъунрик къил кутурла эрменийри чавай и шегъер къахчуз жедач лугъузвай. Ингъе душмандин умудар пуч хъана. Чи къеъгал рухвайри Шуша къахчуна ва ана Азербайжандин пайдах хкажна.

Шуша эрменийрин пацукай хкатайдалай къулухъ шегъерда шумудни са мярекатар тухвана. Ина Баку эрмени-большевик чапхунчийрикай азад хъайи 103 лагъай йис къейд авуна. 27-сентябрдиз Шушада военный парад кыле фена. И парадди мад гъилера эрменийриз субутна хъи, Къарабагъ Азербайжандинди я ва и чилер чна гъамишалугъ вилин нинеяр хъиз хуьрвал я.

Къуба, Къирицирин муьгъ

“САМУРДИН” 30 ЙИС ЖЕЗВА

ДАМАХДИЗ ЭЛКЪВЕНВА

Играми редакция! «Самур» газетдин 30 йисан юбилей алуькзавай вахтунда зи рикел чи машгъур алим Гъажибег Гъажибегован гафар хкъезва. Ада лагъанай хъи, газетди халкъдин члал хуьда, тарихар чирда, меслягъ гуда, руьгъ кутада. Гъакъикъатдани 30 йисан къене «Самурди» и везифаяр лайихлудака кылииз акъудна. Газет халкъдин трибунадиз, члалан женгчидиз элкъвена. Газетдиз «Чи члал, чи тлал», «Диде гъарай, дидед члал гъарай», «Члалан ми хъивал хуьн», «Чи гафар», «Тарих авайвал», «Чи къагъриманар» рубрикайрик кваз гзаф марагълу макъалаяр акъудна.

Редакцияди датлана келдайбурухъ галаз алакъаяр мягъкемарна, абурохъ галаз гуьруьшар кыле тухвана. Зи рикел хъсандиз алама. 2016-йисан 7-майдиз

«Самур» газетдин кваллахдарри Дагъустан Республикадин Стлал Сулейманан райондин келдайбурухъ галаз рикелай тефир гуьруьш кыле тухванай. А гуьруьшдилай «Къасумхуьр ТВ-ди» халкъдиз гегъеншидаказ малумат ганай. И гуьруьшди «Самурдихъ» Азербайжанда хъиз Дагъустандани чхеи нуфуз авайди мад гъилера субутнай. Ихътин гуьруьшар чи республикадин маса лезги районрани кыле тухванайтла хъсан жедай.

2017-йисуз куьне «Самурдин» 25 йисан юбилей къейд авунай. Куьне хъейвал, а члавуз 10 уьлкведай цлудралди ксари редакциядин коллективдиз ва келдайбуруз «Самурдин» юбилей тебрикнай. Им акл лагъай члал я хъи, халкъдин газетдал рикл ала ва адалди дамахзава.

Куьне 2017-йисан эхирда 2018-йис дидед члалан йис хъиз малумарнай. И кар Азербайжандин ва Дагъустандин вири лезгийрин рикляй хъанай. Члалан къайгъу члугъазвай ксари марагълу месэляяр къарагъарнай. Ибур вири келдайбурук руьгъ кутадай крар я. Гъавилияй за лугъузва: «Самур» халкъдин дамахдиз элкъвена. Чи хайи газет Самур вацл хъиз даим аваз хуьрай. Играми келдайбур, ихътин девирда «Самур» хуьн виклеъвал я. Ша чун газетдив мадни мукъувай агатин. Адан коллективдиз куьмек гун. «Самур» мадни гзаф йисара акъатдайвал.

Валид МЕГЪАМЕДОВ,
Дагъустан Республикадин
Мегъарамадхуьр район

РИКЛИВАЙ АГАТИН

Гуьрметлу редакция! Зун «Самур» газетдал рикл алай кас я. Гъавилияй шумуд йисар я зи теблигъатдин нетижа яз 60 касди «Самур» кхъенва. Алатай 30 йисан къене газетди гъихътин рехъ фенатла рикел хкиз кланзава. И къилай лугъун хъи, «Самурди» фейи рекъи чак руьгъ кутаза. Алатай асирдин 90-йисара – четин, акахъай девирда чхеи дегишвилерин макъамда арадал атай «Самур» газет гъикъван квевера гъатна. Ам саки акъат хъийизмачир. Адал чан хкана кланзавай, адакай халкъдиз лайих тир газет авуна кланзавай. 1997-йисуз «Самурдин» гъалар лап четинзавай. Газет квачел ахкъалдарун патал газетдин коллективди гъикъван зегъмет члугунатла чаз виридаз

хъсандиз чизва.

Зи гаф келдайбуруз я. Гзаф йисара члехи зегъметар члугуна халкъдин трибунадиз элкъуьрнавай «Самур» газетдив агат тавун гунагъ я. Чна чи халкъдин милли органдиз куьмек гун герек я. Гъайиф хъи, чалай жуван журналистрин зегъметдиз къимет гуз алакъзавач. Алатай йисара «Самурдилай» халкъдин ва халкъ патал тир фикирар азаддаказ лугъудай, келзавайбурун патай ихтибар авай, хци ва метлеблугъ газет хъанва. Къез ихътин газетдин виш йисар хъана кланзавачни?

Чи члал, меденият, тарих хуьн патал и мукъвара вичин виш йис хъанвай «Лезги газетдихъ» галаз санал «Самурни» сергъятар хуьзвай аскер хъиз халкъдин къул-

лугъда акъазнавайди рикелай ракурна кланзавач. Халкъдихъ галаз кам-камуна аваз вилик физвай «Самурдиз» куьмек гун чи буржи я. Гъайиф хъи, гзаф лезгийри и месэладикай фикирзавач. Халисан лезгийр ятла, чна фикирна кланзавайди я.

За и йисара икъван марагълу газет акъудай коллективдиз риклин сидкъидай разивал къалурзава. Руьгъдай ават тавуна газет акъудун давамарун тлалабзава. Заз чиз, куьне члугур зегъмет гъавая фидач. Гзаф ксарни «Самурдив» агатда. Агатни авуна кланзава. Эгер чун лезгийр ятла, ша чна газетдиз жувалай алакъдай куьмек гун.

Тагъир АГЪАРЕГЪИМОВ,
Баку шегъер

QRIZ KƏNDİ

Azərbaycanın Şahdağ massivində ən sərt iqlim şəraiti, keçilməz qayaları və heyrətamiz təbiət mənzərələri ilə seçilən yaşayış məntəqələrindən biri Quba rayonunun Qrız kəndidir. Baş Qafqaz silsiləsinin yamacında, Ağ dağın ətəyində, dəniz səviyyəsindən 2050 metr yüksəklikdə, Qudyalçayın sahilində yerləşən bu kənd Azərbaycanın ən çox qar düşən ərazisi sayılır. Quba-Xinalıq yolu boyu uzanan heyrətamiz təbiət mənzərələri, dərin kanyonlar, Qudyalçayın gurultulu səsi nəhayət, bizi Qrız yoluna gətirib çıxarır. Körpünün üstündən keçib kəndə üz tuturuq. Bu qədim yaşayış məntəqəsinin əhalisi əsrlər boyu yolsuzluqdan əziyyət çəkib. Kəndə Qudyal çayının üstündən körpü 2012-ci ildə çəkilib. Kənddən yeganə yol Cek kəndinə gedir. Uca dağların qoynunda yerləşən bu kəndə yol keçilməz qayaların, çınqıllı, daşlı-kəsəkli aşırımların, dar keçidlərin arasından keçir. Daim yüksəkliyə qalxırıq.

Yolun əzab-əziyyətinə, çətinliklərinə baxmayaraq, daim heyrətamiz mənzərələrlə üzləşirik. Başımızın üstündə qıy vuran qartallar, aşağıda qalan dərin dərələr və təhlükəli aşırımlar, dağların əzəməti elə hey bizi müşayiət edir.

Qrız evləri

Nəhayət, çatırıq. Bu da adı dillər əzbəri olan Qrız kəndi. Qafqaz Albaniyası dövründən bəri öz qədim yurd yerlərində yaşayan qrız xalqının nümayəndələrinin dədə-baba

yurdu. Bir-birinin yaxınlığında tikilmiş evlər kənd adamlarının çətin məişət şəraiti haqqında aydın təsəvvür yaradır. Kiçik həyətlərin çəpərləri də daşdandır.

Qədim mənbələrdə bu kəndin qalanın içində yerləşdiyi haqqında məlumatlar var. İndi burada yalnız qalanın qalıqlarına rast gəlmək olar. Kəndin rəmzi indiyə kimi möhkəm divarlarını qoruyub saxlamış əzəmətli Abu Müslüm məscididir. VIII əsrin bu abidəsi kəndin tarixi haqqında təsəvvür yaradır. Məscidin divarındakı bir daşın üzərində 131 (təzə təqvimlə 749) rəqəmi həkk olunub. "Сборник сведений о Кавказе" (Тифлис, 1878) məcmuəsində qeyd olunduğu kimi, bir vaxtlar Qrızda iki məscid və bir mədrəsə fəaliyyət göstərirdi. Məscidin yerləşdiyi sahə kəndin qə-

dim hissəsi olub, burada XIX əsrdə 777 təsərrüfat var idi. Hazırda isə kənddə 34 ev var. 2009-cu ilin siyahıyaalmasına görə burada 247 nəfər əhali yaşayır.

Peşəkar qoyunçu İlqar Yaqubov

Burada 9-illik məktəb fəaliyyət göstərir. Hələ ötən əsrin 30-cu illərində tikilmiş məktəb binasının qəzalı vəziyyətdə olduğunu nəzərə alaraq kənddə modul tipli yeni məktəb binasının inşası planlaşdırılıb.

Yazılı mənbələrdə "Qrız" toponiminin X əsr məxəzlərində rast gəlinir. XVIII əsrdə bu kənd Qubanın sonuncu xanı Şeyxəli xanın Rusiya imperiyasına qarşı apardığı mübarizəsində onun mərkəzi iqamətgahı olmuşdur. Şixəli xan Xanbutay bəy Yarqunlu və digər məsləkdaşları ilə dörd ay bu kənddə yaşamışdır. Abbasqulu ağa Bakıxanov özünün "Gülüstani-İrəm" əsərində qeyd edir ki, Şixəli xan Qrız kəndini xeyli genişləndirmiş, onun yanında yeni şəhər salmağa başlamışdı. Bu barədə T.Mustafazadə də özünün "Quba xanlığı" kitabında maraqlı məlumatlar verir.

1860-1880-ci illərdə əhəlinin sayının artması, ənənəvi patriarxal ailə dayaqlarının zəifləməsi, intensiv biyan

əkinçiliyinin yayılması kimi səbəblər üzündən Qrızın, eləcə də ətraf kəndlərin əhalisi Müşkür mahalındakı düzən sahələrə, eləcə də qonşu Cek və Qrız Dəhnə kəndlərinə köçməyə başlayırlar. Həmin köç Böyük Vətən Müharibəsi illərində daha da sürətlənir və bu gün də davam edir.

Qeyd edək ki, Qrız dili Qafqaz dil ailəsinin ləzgi dil qrupuna aiddir. Buduğ dili ilə oxşarlığı olub genetik cəhətdən

Abu Müslüm məscidinin qalıqları

ləzgi dilinə daha yaxındır. Yazısız dillərdəndir.

Kənddən qayıdanda yerli sakinlər bizə deyirlər ki, buradan geriye Susay yolu ilə rahat getmək olar. Sevinclə həmin yola üz tuturuq. Lakin bu yolda təbiət bizi çətin sınağa çəkir. Yolumuzun üstündə yenicə başlamış dağ uçqunundan güclə qurtula bilirik. Təzədən köhnə dədə-baba

Validə Mehdiyeva xərəkdə çörək bişirir

yoluna üz tuturuq. Çətinliklə, lakin xoş xatirələrlə, belə çətin şəraitdə doğma yurdlarında yaşamaqda davam edən bu qoçaq insanlara ehtiram hissi ilə kəndi tərk edirik.

Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyadan: Qrızlar haqqında daha geniş məlumatlarla müəllifin "Samur" qəzetinin 2013-cü ilin 27 noyabr sayında dərc olunmuş "Qrızlar" məqaləsindən tanış olmaq olar.

MƏZUNLARIMIZIN UĞURLARI

Bu il ali məktəblərə qəbul olunanlar arasında qusarlı gənclər də çoxdur. Aşağıda imtahanlardan 600-dən yuxarı bal toplayan gənclərin siyahısını veririk:

1. Aydəmirov Cəmşid Safik oğlu – B.Muruq kənd tam orta məktəbinin məzunu, 677 bal, Azərbaycan Prezi-

denti Yanında İdarəçilik Akademiyası;

2. Xəlilova Susan Şahbala qızı – Şəhər 6 saylı tam orta məktəbinin məzunu, 676 bal, Bakı Ali Neft Məktəbi;

3. Qayıtmazova Rita Cahid qızı – Şəhər 6 saylı tam orta məktəbinin məzunu, 658 bal, Azərbaycan Fransa

Universiteti;

4. Hacıverdiyeva Alyona İmran qızı – Əniğ oba kənd tam orta məktəbinin məzunu, 637 bal, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti;

5. Hidayətov Abdulmətin Yaqub oğlu – Şəhər 2 saylı tam orta məktəbinin məzunu, 616 bal, Azərbaycan Tibb Universiteti;

6. Balamətov Eduard Nəriman oğlu – Şəhər 2 saylı tam orta məktəbinin məzunu, 610 bal, Azərbaycan Neft Akademiyası;

7. Məmmədova Emilya Cahangir qızı – Şəhər 3 saylı tam orta məktəbinin məzunu, 606 bal, Bakı Dövlət Universiteti.

Tələbə adını qazanan gənclərimizi təbrik edir, onlara cansağlığı, təhsildə yeni uğurlar arzulayırıq.

"SAMUR"

"SOYUQ GÜNƏŞ" İSİDİR

"Qatfarfilm" studiyasının istehsalı olan "Soyuq günəş" filmi YouTube tamaşaçılarına təqdim olunan bu günə kimi bu ekran əsərinə maraq azalmır, əksinə, gündən-günə çoxalır. Bunu filmə baxış saylarının və yazılan şərhlərin statistikasından aydın göstərir. Aşağıda həmin rəqəmləri oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq:

Azərbaycan dilində (2 ay ərzində): 3 740 000 baxış, şərh: 25 861.

Ləzgi dilində (9 ay ərzində): 1 340 000 baxış, şərh: 7 470.

Rus dilində (2 ay ərzində): 800 000 baxış, şərh: 1 081. Tamaşaçıların çoxsaylı rəyləri nəzərə alınaraq film bu yaxınlarda ingilis dilində subtitrlərlə YouTube-da yerləşdiriləcək.

Azərbaycan dilində (2 ay

"SAMUR"

ЧИ КЪАГЪРИМАНАР

ХУЪЛУЪХЪ ТАВАТ

КВЕЗ ЧИДАНИ?

ЧУН ЧАЛ ГЪАЛДАРНАЙ

Чапхунчийрихъ галаз женг члугур лезги къагъриманрин арада хазаррин клеретлар тергай Мейсар, арабар кукларай Гуьлгер, Надир шагдал хер авур Тамчу, 30 пагльивандиз уфтан хъайи Мущукур Серфинат, урус генералриз муьтгуьгъ тахъай Цехуьл Мелки, ватан хуьн патал халкъ квачел къарагъарай Хуьлуьхъ Тават хътин дишегълиярни гзаф ава. Эхиримжида къабураурай гъунарри чи дишегълийрин женгчи руьгъ генани хъсандиз ачухарзава.

Тават вуж тир ва ам гъиле яракъ къуниз вучиз мажбур хъанай? И асландин рикI авай дишегъли 1837-йисан Къубадин гъулгъуладиз регъбервал гайи хуьлуьхъви Гъажи Мегъамедан умуьурдин юлдаш тир. Урус генералри члехи къушунрин куьмекдалди ва гзаф четинвилелди гъулгъула къаткурна Гъажи Мегъамед ва вишералди ксар къуна дустагъда тунай. Император I Николаян эмирдалди Къафкъаз корпусдин командир генерал-лейтенант Розена ва военный комиссияди Гъажи Мегъамедаз зулумар авуна гуьлле ганай. Адан куьмекчийрикай гзафбур тергнай. Амай ксар Сибирдиз суьргунь авунай. I Николаян буйругъдалди Гъажи Мегъамедан хва Навруз Калугадиз суьргуьндиз ракурна кланзавай. **(Килиг: ЦГИА Грузин, ф. 8, д. 4861, л. 5).** Ингъе ам 1836-йисан 17-октябрдиз лаваретда цай атана къена. **(Килиг: Мад гъа чешме, ч. 12).**

Гуьлгъуладик къил кутурбуруз гъад къунагъани, лезгийри чапхунчийрин аксина женгер давамар хуьвунна. И гъилера дагъдин хуьрерин агъалияр ва дишегълиярни квачел къарагъна. Вилкан йисара бунтчийриз куьмек гайи Тавата къве агъзур къван къегъалар кватгана члехи клеретI туькьурна. Цехуьл Мелкидини вад вишелей гзаф ксар женгиниз желбнавай. Са агъзур къван къуватар хъиливи Яралидин ва кузунви Агъа бегдин клеретIра кватI хъанвай.

Таватан женгчи ниятдидай хабар къур Къуредин ва Къазикъумухдин хан Мегъамед Мирзе ханди Гъажи Мегъамед хъиз, гъамни маса гана. Урусри къушун ракурна Таватан клеретI кукларун къетIна. Гъа са вахтунда Мегъамед Мирзе хандини Къуредин къушундай 200 атлу чапхунчийриз куьмек гуз ракурна. Тават Эчлехуьруьн даркалда абурухъ галаз женгиниз экъечIна. Ягъунрик къил кутурдалай са югъ вилик Шейх Мегъамед Ярагъвидин хва Гъажи Исмаил балкларал алай яхцур касни галаз Таватан къилив атана. Ада вич Самур дередин лезгийр квачел къарагъарна Ахцегъиз фена кланзава лагъана. Гъажи Исмаилан яракълуйрикай са къадарбур Таватан клеретIдиз куьмек гун патал Эчлехуьре амуькна. Муькуь юкъуз Мегъамед Мирзе ханди ракурнавай 200 атлуни хуьруьв агакъна. **(Килиг: ЦГВИА, ф. ВУА, д. 6342, л. 62).** Вичин итимдин ва хцин къясас къахчун патал шивдин кIулал хкадарай Тават са шумуд къегъални галаз садлабуьна члемерукдай акъатай хъел хъиз абурун вилик экъечIна. Гъиле тур, къуьне тфенг авай дишегълияр акурла куьревиьр пагъ атIана амуькна. Таватан гафари абурун рикI юзурна: «Къуьн нихъ галаз женг члугъаз атанва? Жуванбурухъ галаз? Куьне низ къуьлуьгъзава, лезгийр? Дустуниз хиянат авур алчехдиз? Ханди зи итим женгиниз экъечIна есирда къунайтIа, аз дерт жедачир. Гъажи Мегъамед алцуарна къур ва вичин гъилерив чапхунчийрин вугай аллагъсуздаз къуьлуьгъзава куьне? Ада тек зи итим ваь, къуьнни, вири лезгийр маса ганва. АкI туширтIа, гъиле яракъ къуна урусрихъ галаз дяведиз экъечIдай, убурун гъилибан жечир.

За жуван итимни хва квадратна. Гила захъ амайди хайи халкъни хайи чил я. Заз абур квадратиз кланзавач. Гъавилий чун гъвечи-члехи талана дишегълияр ва аяларни галаз женгиниз экъечIнава ва чи чил эхирдалди хуьда. Вич лезги дидедей хайи вуж аватIа чи патаз элячIрай, амай ксарихъ галаз чун женгиниз гъазур я!»

Тават шивдин къил ахъайна куьревиьрив агакъна. Ингъе абурукай садани тфенгал гъил вегъенач. Налугъуди, хандин клеретI дилай яд иличнавай. КлеретIдин члехи пай Таватан патаз элячIна. Амай ксар хандин эмир къилиз акъуд тавуна къулухъ элкъвена. Таватан агалкъун акурла лезгийрик руьгъ кткана. Къакъан къамат ва хци ван авай и дишегъли иервилив геькигайла вичин тIварциз лайих тир. Адан гъерекатра къетIивал авай. Ам вичи гъалибвал къачудайдан чIалахъ тир. Ада Шейх Мегъамед Ярагъвидин гафаралди лезгийриз женгиниз эвер гайила, дагъвиьр асланар хъиз вилик фена.

Абурун рикIе ватандиз, хайи чилиз члехи кланивал, япара Ярагъвидин чапхунчийриз нифретдив ацIанвай гафар авай: «Луклари чеб азад авуна кланзавайди я, азад ксари лукIвал агудна кланзавайди туш! Зи тIвар-

«Лезгийр! Чан аламаз душмандиз муьтгуьгъ жемир! Ахцегъвиьр чи куьмекдиз къевезва. Гъар сада эхирдал къван женг члугу! Им чи чил, чи диге я. Чи бубайрин руьгъер инжиклу тежервал, асланри хъиз женг члугу!»

Тавата вичин гафар лагъана куьтыгъайла, батальонар клеретIдин лап муькуьв агатна. Аскерар жидар виликна лезгийрин винел атана. Гъа душмандин вичин тфенгар гвай лезгийрин са паяр гъасятда абурун хуьуз экъечIна. Женг гатIунаила са къадар дагъвиьри тарарай аскеррал хкадарна. И гъафил гъерекатдидай урусрин жергеяр члур хъана. Аскерриз санал сигъдаказ чеб лезгийрикай хуьдай мумкинвал амуькна. Гъа и чIавуз Тавата абурун командир Дендендин патав ракурна: «Ма!» лагъана, гапур адан хура акIурна. — Им Гъажи Мегъамедан къясас я. Ахпа вичел хкадарзавай аскердин къил кукIварна: «Имни Наврузан къясас!» Садлагъана са шумуд аскерди ам юкъва туна. Тавата абурукай сад яна къена, къведал хирер авуна, амма вичин къуьнени жидакIана. Адаз куьмек гуз атай лезгийри гъасятда ам юкъва тунвай аскерар кукIварна ва жидакI ялна акъудна. Тавата гъикъван манийвал авунатIани, лезгийри ам женгинин майдандай акъудна ягъунривай яргъаларна.

Дагъвиьриз куьмекар гун патал цийи къуватар атайла, сагъ амай аскерар чпин чан куьтыгъун патал къулухъ элкъвена. Амма абурукай лап тIимил ксаривай катиз хъана. Терг хъайибур генани гзаф тир. Лезгийри чапхунчийрин яракъар кватIна Эчлехуьрел вегъена. Ина Яралидин, Агъа бегдин ва Цехуьл Мелкидин клеретIри душмандиз ахътин гъад къунвай хъи, абур къил туькIвейвал катзавай. Эхирни урусин аскерар чпин сенгерар, гзаф яракъар, къве туп ва балкIанар туна Эчлехуьрий акъатна.

Архивдин материалра чапхунчийр магълуб хъайи итер «Эчлехуьруьн женг» хъиз гъатна ва генерал Фезеди хиве къурвал, урусин аскерривай эхирдал къван женг члугъазвай лезгийрин хурук таб гуз хъанач. И ягъунрилай къулухъ ада 1838-йисан июндиз Къафкъаздин цийи сердер генерал Е.Головиназ ихътин малумат ганай: «...6-июндин йифиз, 7-июнь алукъдайла лезгийри эхиримжи гъилера къведра дагъларихъай меркездиз гуьжу басрух гана. Жидайралди, хенжелралди акахъай дяве гатIунна. Командиривай женг идара хъийиз жезмачир. Жидайри чпиз аман гузвачиртIани, са куьникани кичIе тахъана аскеррал хкадарзавай дагъвиьри чанда гзаф хъел аваз, датIана женг члугъазвай. Чун тупарни кардик кухтаз тежес, низ гуьлле гудатIа тийижиз амай. Мад гъилера къве патайни гзаф инсанар терг хъана. Къве патани чпин терг хъайи ксар кучуькна. Эхиримжи ягъунра дишегълийри, къуьзуьбуру ва аялрини иштирак ийизвай. Дишегълийри регъбервал гузвай клеретIри итимри хъиз эхирдалди женг члугъазвай. **(Килиг: ЦГВИА, ф. ВУА, д. 6342, л 74).**

Гуьгуьуьнлай урус генералри сердердал ракуррай рапортра 1838-йисан июндин сифте килера са шумуд юкъуз къиле феи ягъунра урус пачагъдин къушунди 30 офицер, 400-елай гзаф аскерар, 100-елай гзаф милиционерар, 10 туп ва гзаф яракъар квадратиди малумарнай ва лезгийриз регъбервал гайи бунтчийрин сиягъда къве лезги дишегълидин – Цехуьл Мелкидин ва Таватан тIварарни къалурнай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ

1828-йисуз урус императордин эмирдалди Петербургда къафкъазвиьрикай взвод туькьурнай ва 1830-йисуз и взвод эскадрондиз элкъурнай. И эскадронда гзаф лезгийрини къуьлуьгъзавай.

1838-йисуз иниз къилди лезги команда алава хъхъанай. Императордин хатасузвал таъминарзавай ва анжах гъадаз табий тир Лейб-гвардияда къуд команда авай – гуржийрин, лезгийрин, дагъвиьрин, мусурманрин къилди командаяр.

Урусри Къафкъаздани чара-чара халкъарикай гзаф батальонар туькьурнай. Лезгийрикай ибарат къушундик Жар-Лезги батальон, Самур батальон, Ахцегъин милицайрин батальонар, Къубадин рота, гъарад 500 атлудикай ибарат тир къве клеретI акатзавай. И къуватрикай урусри лезгийрин аксина женгер тухудайла менфят къачузвай. Са гафуналди, лезгийр лезгийрин гъилерив рекъизвай. Гъа и кардиз рехъ тагун патал Шейх Мегъамед Ярагъвидин муьридри лезги аскерин арада кIвалах туьхузвай. ГъакI ятIани и аскерри урус пачагъдиз рикIин сидкидай къуьлуьгъ ийизвай ва буйругъ гайила чпин лезгийрихъ галаз женг члугъазвай. 1834-йисуз куьсетви Салиман клеретI къведра Къубадин ротадихъ галаз, Гъажи Али Аскеран ва Гъажи Мегъамедан клеретIар Самур батальондихъ галаз чин-чин ал атанай ва къве патайни цIудралди лезгийр къенай. Тарихдин чешмейра урус чапхунчийри чкадин хахайрин куьмекдалди женгера лезгийрикай чпин хийрдинз менфят къачур ихътин са шумуд делил ава.

КИБЕРА ТУНАЙ

1822-йисуз лежберривай чилер къакъудна абур хазинадин, яни урус императордин чилер тирди малумарай, лезгийр яйлахрикайни къишлахрикай магърум авур Къафкъаздин сердер генерал А.П.Ермолова Куьреда хъиз Къубадани лежберар азад авуниз акси сиясат къиле тухвана. Халкъ комендантринни чкадин хахайрин луклариз элкъвена. 1824-йисуз генералди туькьурнай инструкциядин шартIар генани заланбуру хъана. Гъар са лезги лежберди гъи бегдиз табий ятIа, гъадаз вичин текилдикай са рипе (лезгийрин са рипе 6 пут я) къуьл ва мух, къве араба кларасар, са араба царар патал тум гана кланзавай. Идалай гъейри гъар хуьруь бегдиз къуьлуьгъ авун патал пуд лежбер, пуд гъилибан (аскер), пуд балкIан ракурзавай.

Комендантри лежберрин хизанар чпиз кландаивал беглерин ихтиярда вуьгуьзвай. Месела, Къуба аялатдин комендант Кононова анжах 1824-1827-йисара 1353 лежбер чпин хизанари галаз императордиз рикIин сидкидай къуьлуьгъзавай беглерин ихтиярда вуганай. Ермолован инструкциядиз амал тийизвай ксариз къевелай жаза гузвай. Месела, 1821-йисуз урусри хазинадиз налогар гуникай къил къакъудай ахцегъвиьрикайни рутулвиьрикай агъзур кас жаза гана суьргуьндиз ракурнай. Генерал-майор Пестела малумат гайивал, анжах Куьреда 1836-йисуз налогар гуникай къил къакъудай 2 агъзур лезги гуьлле гана къенай.

Император I Николая Къафкъаздин сердер генерал-адъютант И.Паскевичаз вири дагълу халкъар чилерикай, иллаки аранда авай чилерикай магърум авуна абур недайхъвадай затIар авачиз туна муьтгуьгъ хъуниз мажбур ая лагъана буйругъ гайидилай къулухъ налогар кIватIзавайбур ва чкадин хахайр генани гзаф пехъи хъанай. *(Килиг: Кавказский сборник, Тифлис. 1887. Стр. 150).*

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

45 ЛЕТ НА СТРАЖЕ ЗДОРОВЬЯ ПАЦИЕНТОВ

Дети наследуют от родителей не только гены, черты лица, интеллект, но зачастую и профессии. Так рождаются потомственные учёные, юристы, медики. Медицинская династия Ибрагимовых тому яркий пример.

Ибрагимов Юсуф Паша оглу родился 14 сентября 1953 года в Баку. Среднюю школу окончил в Кусарах. В 1970-м году поступил на лечебный факультет Азербайджанского Государственного Медицинского Института. Интернатуру проходил в Баку, в городской больнице имени Семашко. Врачебную деятельность он начал в 1977-м году в ЦРБ Хачмацкого района. Два следующих года

проработал терапевтом в Кусарской ЦРБ. В 82-89 гг. уже заведовал отделением кардиологии и ревматологии в Камышинской городской больнице Волгоградской области. Затем вернулся на родину, где до мая 1992-го года проработал ведущим врачом отделения неотложной терапии Института Кардиологии Азербайджанской Республики, а в 1992-2003 годах был начальником отделения интенсивной терапии военного госпиталя Министерства обороны Азербайджана.

Юсуф Ибрагимов является ветераном Первой Карабахской войны. В качестве военного врача командировался в боевые части на линии огня,

оказывал медицинскую помощь в полевых госпиталях. В 1998-м году получил звание полковника-лейтенанта медицинской службы.

С 2003-го года Юсуф Ибрагимов трудится в бакинской частной клинике «Саххат». Он известен как один из лучших кардиологов города. С его лёгкой руки тысячи пациентов вновь обрели здоровье.

Как признается сам доктор Ибрагимов, выбор профессии он сделал ещё будучи школьником, по примеру своих родителей, талантливых и уважаемых в народе врачей. Его отец – Ибрагимов Паша Амиртаги оглу был родом из дагестанского селения Ахты. Долгие годы он проработал заведующим терапевтического отделения Кусарской ЦРБ. Мать – Ибрагимова Тюкезбан Шихнеби кызы, всю жизнь проработала окулистом в той же больнице.

Достойным продолжателем династии Ибрагимовых является и сын доктора Юсуфа – Фариз Ибрагимов. В 2000-м году он поступил на лечебный факультет Азербайджанского Медицинского Университета. Както, увидев отца в военной форме, Фариз вдруг решил тайком перевестись на военно-медицинский фа-

Отец и сын

культет. Отец оказался только рад, и поддержал выбор сына.

«Профессию надо любить, выбирать её сердцем, а не просто плыть по течению, или идти по стопам родителей. Я очень горд тем, что сын выбрал свою стезю сердцем. В нашей работе это главное», – делится доктор Юсуф.

Сейчас Фариз продолжает учёбу в Военно-медицинской Академии в Санкт-Петербурге. Основным местом службы младшего из династии Ибрагимовых является отдельная Армия Нахчыванской Автономной Республики в должности военного

врача.

В 2021-м году Юсуф Ибрагимов отметил свой профессиональный юбилей – 45 лет врачебной деятельности. Сколько жизней было спасено за эти годы, не сосчитать. Для тысяч своих пациентов он является олицетворением порядочности, профессионализма, и всех высших качеств, которыми может обладать человек в белом халате.

Желаем доктору здоровой, долгой, наполненной добром и радостью жизни!

Мариф САЛАНОВ

ÖZÜNƏ QAYIDIŞ

“Samur” qəzetinin baş redatoru, son ayların trendi olan “Soyuq Günəş” filminin ssenari müəllifi Sədaqət Kərimova Yenicag.az-a müsahibə verir.

Müsahibəni təqdim edirik:

– **Ləzgilərin dəyərlərinin qorunması, tanınması istiqamətində hansı işləri görmüsünüz və bu yalnız Qusarlamı məhdudlaşır?**

– **(Gülür)** Baş redatoru olduğum “Samur” qəzeti 1992-ci ildən Azərbaycanda nəşr olunur. 24 ildir qəzetə mən rəhbərlik edirəm. Yanvarda, inşallah, qəzetin 30 illiyini qeyd edəcəyik. Bunu ona görə deyirəm ki, fəaliyyətim tək Qusarla kifayətlənə bilməz. Bu, Azərbaycanda ləzgicə çıxan respublika qəzetidir. Ləzgi xalqının milli mədəniyyəti, tarixi, adət-ənənələri, ləzgi dilinin özünəməxsusluqları haqqında informasiyaları, həm də Azərbaycan realitələrini dünyaya çatdırırıq. Bizim oxucularımız həm də Dağıstandadır. Qəzetin saytının müxtəlif ölkələrdə kifayət qədər oxucuları var.

– **Bu sualı ona görə verdim ki, mənim də ana tərəfim ləzgidir. Şəxsi müşahidələrim onu deməyə əsas verir ki, Qəbələdə ləzgilərlə azərbaycanlılar bir-biri ilə çox qaynaşıb-qarışıblar. Amma ləzgilərin ana dillərini unudubunun da şahidi olmuşam. Əksərən də gənclər.**

– Mən Qəbələdən çoxlu gənclər, tələbələr tanırıram. Onlar öz ana dilində səliss danışirlar. Rayon mərkəzində, onun bir neçə kəndində, o cümlədən Qəmərində olmuşam. Orada nəinki yaşlılar, hətta balaca uşaqlar da ləzgi dilində sərbəst danışirlar.

Əlbəttə, ana dilini unudanlar hər xalqın arasında var. Onlar, yəqin, unudurlar ki, hər hansı xalqa məxsusluq Allah tərəfindəndir. İnanıram ki, ana dilini unudanlar haçansa ona qayıdacaqlar. İnsan yaşlandıqca öz milli-mənəvi dəyərlərinə qayıtmağa daxili ehtiyac duyur. Cavanlıqda buna o qədər də fikir vermir. Yaşının üstünə yaş gəldikcə, başqa mədəniyyətlərlə yaxından tanış olduqca “ÖZ”ünə qayıdış meyli daha güclü olur.

– **Siz unikal bir şəxsiyyətsiniz. Bu sizin yaradıcılığınızda, fəaliyyət istiqamətlərinizdə özünü göstərir. Maraqlıdır, jurnalistsiniz, bəstəkarsınız, yazıçısınız. Sadələdiyim fəaliyyət istiqamətləri arasında siz özünüzü daha çox hansına yaxın görürsünüz?**

YENİCAG.AZ SAYTINA MÜSAHİBƏ

nüz?

– Əslində bu fəaliyyət sahələri arasında kəskin fərqlər yoxdur. Bunlar ədəbiyyatın yaxın janrlarıdır. Ümumiyyətlə, yaradıcılıq sahələrinin hamısı bir-birinə yaxındır. Hər yazıçının içində bir şair, hər şairin içində bir nasir var. Hər bir bəstəkarın içində bir şair var, hər bir şairin içində isə bir bəstəkar. Vaxt olur ki, dram yazmaq istəyirsən, vaxt olur ki, roman yazmağa hazır olursan.

– **Tanınmaq üçün istedad kifayətdirmi?**

– Təkcə istedad kifayət etmir. Zəhmətkeşlik də tələb olunur. Gecə-gündüz çalışsan, qələmə qul olasan gərəkdir.

– **Əsrlərin mübahisəsi var: Sənət sənət üçündür/Sənət hər kəs üçündür. Bəs sizə görə, sənət kimin üçündür?**

– Sənət insanlar üçündür. Adam özündən ötrü sənət yarada bilməz. Şairin ən böyük arzusu onun şeirinin oxunmasıdır. Yazıçı hər zaman kitablarının satılmasının həsrətindədir. Bəstəkar həmişə onun arzusundadır ki, mahnısı daha çox sevgi qazansın. Deməli, sənət insanlar üçündür. Həmişə yaza-yaza fikirləşirsən ki, görəsən, yazdığım kiminsə xoşuna gələcəkmi? Yazıçı ən gözlənilməz vaxtda, ən ağır şəraitdə belə yol göstərməyi bacarmalıdır. Nə qədər çətin olsa da, buna çalışmalıdır. Bizim nəslin adamlarının əksəriyyətinin ən böyük dostu kitablar olub. Hər şeyi kitablardan öyrənirdik. Yazıçılar bizim üçün böyük insanlar idilər.

– **Sizin özünüzdən oxuyub təəlli tapdıgınız kitablar hansılardır?**

– Hüqonun “Səfillər”i, Voyniçin “Ovod”u, Tolstoyun “Hərb və sülh”ü mənim üçün yol göstərən olub. Çingiz Aytmatovu bu gün də dönə-dönə oxuyuram. Mən Müşfiqlə Yese-nini çox sevirəm. Azərbaycan və rus dillərində onlardan saatlarla əzbərdən şeir deyə bilərəm.

– **Müasir şairlərdən kimi oxuyursunuz?**

– Ramiz Rövşəni.

– **Bəs gənc qələm sahiblərdən?**

– Mən “Samur” qəzetinin səhifələrində istedadlı gənclərə dönə-dönə yer ayırmışam. Oğuzun Qarabulaq kəndində bir oğlan var: Əfsər Abdullayev. Mən onun şeirlərinə heyranam. İstedadına vurulduğum bir gənc qız

da var: Aynel Aydayeva. Hazırda Amerikada yaşayır. Əfsər Azərbaycan, Aynel rus dilində yazır. Bu iki gəncin parlaq gələcəyi var.

– **Siz “Soyuq Günəş” filminin həm ssenari müəllifi, həm bəstəkarı, həm də prodüserisiniz. Filmi ərsəyə gətirəndə hansı hissləri keçirdiniz, istəyiniz nə idi?**

– Mən bu əsəri 1998-ci ildə yazmışam. Jurnalist təcübəmdə o cür sədaqətli, vəfalı Yargunatlarla çox rastlaşmışam. Amma bu, konkret misal idi. Əsəri göz yaşları ilə qələmə almışam. Əmin idim ki, onu sevəcəy oxuyacaqlar. Əsəri yazan kimi “Samur” qəzetinin bir neçə sayında onu dərc etdirdim. Onun birinci hissəsi çıxdanda hər gün redaksiyaya zənglər gəlirdi ki, ardı nə zaman çıxacaq. Bu marağı görüb 2001-ci ildə pyesi “Soyuq günəş” adı ilə ləzgi dilində kitab halında nəşr etdirdim. Oxuculardan yüzlərlə məktub aldım.

Həmişə arzum olub ki, bu pyesi səhnələşdirim. Onu musiqili dram kimi qələmə almışdım. Təəssüf ki, teatrı onu yaxın qoymadılar. Dəfələrlə müraçiat etsəm də, hər yerdən “yox” cavabı aldım.

İstəyirəm ki, əsərlə daha çox insan tanış olsun. Ona görə də əsəri Azərbaycan və rus dillərinə tərcümə etdim. Abdulla Qubalı adlı türkiyəli yazır isə əsəri türkcəyə çevirdi. Kitab “Ləzgiyə” adı ilə 2017-ci ildə Bursada çapdan çıxdı. Kitabın bu şəhərdə böyük təqdimatı oldu.

Ancaq içimdə yenə də bir yanğı var idi. İstəyirdim əsərin ekran təəssümünü görədim. Son yeddi il daim filmin çəkilişi barədə düşünmüşəm. Bu da təbiidir, axı ekran əsərinin təsir dairəsi daha genişdir. Amma maddi çətinliklər imkan vermirdi. Adı qələm sahibinin imkanları nə dərəcədə ola bilər?

Amma xalqımızın mədəniyyətini, adət-ənənələrini bir filmə göstərməyi bacarmalıdır. Nə qədər güclü idi ki, özümdən asılı olmayaraq gələcək filmin çəkilişlərinə zəmin yaradardım. Obyektlər seçir, lazımı əşyalar toplayırdım. Qohum-əqrabanın evlərindəki xalça-palaza göz qoyurdum. Film üçün hər şey etməyə hazır idim.

– **İzlənmə sayı, statistika göstərir ki, istədiyinizə nail olmuşunuz. Filmin musiqi-**

sinin özü də insanı uzaqlara aparır. Onu deyim ki, özüm də birinci “Yargunat”-a qulaq asıb sonra filmə baxmışam.

– Nə gözəl **(gülümsəyir)**. Mən özüm də bu mahnını sevirəm. Tez-tez zümzümə edirəm. 20 il rəhbərlik etdiyim “Suvar” Ləzgi Mahnı və Rəqə Ansamblının solisti Elvina Heydərova mahnını bənərsiz ifa edib. Həmin mahnını azərbaycanlılar, türklər, ruslar, iranlılar, almanlar ləzgi dilində sevdilər və məhəbbətlə oxuyurlar...

– **Həqiqətən, filmi uğurlu hesab edirsiniz.**

– Filməndən gözləntilərim çoxdur. O, bütövlükdə Qafqaz dəyərləri, Qafqaz mentaliteti, əxlaqı haqqındadır. Ona görə də film avropalıları, amerikalıları üçün də maraqlıdır.

– **Xətib Təbrizi hələ o dövrdə yazırdı ki, əsəri şərh etmək onu yazmaqdan daha çətinədir.**

– Filmə bağlı yazılan şərhləri diqqətlə oxuyuram. Onların arasında belə bir fikrə də rast gəlmişəm ki, əgər film ağıladır, deməli o, zəifdir. Əslində, insan ağlamağı bacarmalıdır. Təəssüf ki, biz – müasir insanlar ağlamağı tərgitmişik. Göz yaşları qəlbi saflaşdırır, insanı yüngülləşdirir. Əgər biz ağlatmışıqsa, deməli, incə duyğulara toxunmuşuq.

– **(Gülürək) Mən də ağladım.**

– Axı filmə insan taleyindən söhbət gedir. Özgə taleyinə ağlaya bilirsənsə, deməli, həssas, duyğulu ürək sahibsən.

– **Bəs bundan sonra hansısa əsəriniz varmı ki, “Soyuq Günəş” kimi, “Mən bunu filmə çəkməliyəm”, – deyəsiniz?**

– Bu günlərdə “İtən gündəlik” romanım əsasında yeni filmin çəkilişlərini başa çatdırmışıq. Uşaqların həyatından bəhs edən film ləzgi dilindədir, amma ona Azərbaycan dilində subtitrlər əlavə edəcəyik.

– **Sədaqət xanım, mənəcə, söhbətimiz maraqlı oldu. Oxucularımıza arzunuz nədir?**

– Həmişə arzuydu ki, həyatımızın bu çətin, əziyyətli, pandemiyalı, ağır-acıların dolu dövrünü səbrlə başa vursunlar və heç vaxt gələcəyə, insanlığa ümidlərini itirməsinlər. Ürəklərində hər zaman sevgi olsun: ailəyə, doğmalarına, kəndinə, şəhərinə, xalqına, Vətəninə sevgi!

Söhbətləşdi: Aqil BƏKİR (Müsahibə ixtisarla dərc olunub)

САВКЪВАТРИ ШАДАРНА

«Фири яру шив» кьве йис я Азербайжандин лезги аялрин рикI алай ктабдиз элкьвена. Республикадин лезги тарсар тухуз-вай мектебра адакай гегьенш-даказ менфят кьачузва. Жегьил кьелемэгьли Азизрин Севдади вичин сад лагъай ктаб захавилелди лезги келдайбуруз бахшзава. Европадин стандартив кьадайвал, иер кIалубда аваз чапнавай и махарин ктабди аялриз гзаф шад легъзе-яр бахшзава.

И мукьвара Азизрин Севдади мадни 100 ктаб лезги хуьрерин мектебриз рекье тунва. Хачмаз райондин Истису ва Кьочагълы хуьрерин, гьакIни Огъуз райондин Къарабулах хуьруьн мектебрин аял-лар и савкъватди гзафни-гзаф шад авуна. Эсмира Ягъева, Вуьсал Башаратви ва Серхан Юлчиеван тешкилатчивилелди кьиле фейи и карди муаллимрикни аялрик руьгь кутуна.

Мурад ФЕТИЕВ

ЧЕМПИОН

Гъвечли чвалай викIегъвилелди маса аялрилай тафаватлу тир, вичин хатурдихь хкIурайла чIехи гадаярни гатазвай и руш эхирни хайибуру тренер Камран Къарибован кьилив тухванай. Ада лагъанай:

– И рушакай жеда!

Хьунни авуна: кьве йисалай аялрин арада республикадин чемпион хъайи Севдади 3 йисуз датIа-на гьа титул вичив хвена.

2013-йисуз Европадин чемпионатда кишпирдин медаль кьачур Севда Пирсаидова 3 йисуз датIа-на рушарин арада республикадин чемпион хъана. 2014-йисуз аялрин арада Европадин чемпионатда 3 лагъай чка кьур ам 2015-йисуз Европадин чемпионвиле лайихлу хъанай. 2018-йисуз жегъилрин арада Европадин чемпион тIвар кьачур лезги руш алай вахтунда республикадин чемпионатдиз гьазур жезва. Декабрдин вацра кьиле фена кIанзавай акъажунрани ада сад лагъай чка кьадайдан чIалахъ я чун.

Азизрин СЕВДА

И иер, акьуллу рушалди кIарвийри рикIяй дамахун дуьшуьшдин кар туш. Ада вичин алакьунралди КIцIарин таэквон-додин мектебдин тIвар вириниз сейли авуна. Севда Пирсаидова-дин 20 яшар я. Бакудин Спортдин Академиядин 3 лагъай курсуна келзавай и руш 10 йис я таэквон-додив машгъул жез.

İNAM VƏ İMAN

QURANI-KƏRİM HAQQINDA

«Quran» sözü «oxumaq», «cəm etmək» deməkdir. Quran Uca Allahın peyğəmbərlərinin sonuncusu Muhəmmədə (ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun) nazil etdiyi kəlamıdır. Quran Peyğəmbərimizə iyirmi üç il ərzində müxtəlif vaxtlarda nazil olmuşdur. Qısa surələrin çoxu birdəfəlik, əksər uzun surələr isə hissə-hissə nazil olmuşdur. Məkkə müşrikləri Muhəmməd peyğəmbərinin dəvətinə kölgə salmaq, onu yalnızçı çıxarmaq üçün yəhudilərdən müqəddəs kitablar barəsində soruşdular. Onlar Musa peyğəmbərə Tövratın birdəfəlik nazil olduğunu öyrəndikdə Muhəmməd peyğəmbərə məzəmmət edərək dedilər: «Nə üçün Quran ona birdəfəlik tam şəkildə nazil olmadı?» Buna cavab olaraq Uca Allah ona buyurdu: «Biz onu sənin qəlbini möhkəmləndirmək üçün tədricən nazil etdik və onu ən gözəl şəkildə ayəbəyaz izah etdik. Onlar sənənin yanına gəlib elə bir məsələ çəkməzlər ki, ona cavab olaraq Biz sənə haqqı və ən yaxşı yozumu verməyək» (əl-Furqan, 32-33).

Uca Allah Peyğəmbərin və ona iman gətirənlərin qəlblərini möhkəmlətmək, şəriət qayda-qanunlarını ardıcıl şəkildə öyrətmək və kafirlərin atdığı şübhələri rədd etmək üçün Qurani tədricən nazil

etmişdir.

Quran 114 surədə cəm olan ayələrdən ibarətdir. Quranda «ayə» sözü «ələmət», «işarə», «ibrət», «möcüzə» və «möcüzəvi hadisə» kimi mənaları ifadə edir. Ayə başlanğıcı və sonu bilinən, bir və ya bir neçə sözlərdən ibarət olan Quran vəhyinin bir hissəsidir. Quran ayələri həcmində qısa və uzun olur. Quranın ən qısa ayəsi iki hərfdən ibarətdir. Bu «Ya sin» və «Ta ha» hərlərindən ibarət olan eyni adlı surələrin birincisi qurəridir. Ən uzun ayə isə bərc haqqında olan əl-Bəqərə surəsinin 282-ci ayəsidir. Bu ayə Quran nəşrlərində adətən bütöv bir səhifəni tutmaqdadır.

Bir qrup ayələri özündə cəm edən Quranın bir hissəsi surə adlanır. Surə sözü dərəcə, üstünlük, yüksək tikili, ələmət və dirək mənalarını daşıyır. Bu söz «suur» - hasar, divar sözündən əmələ gəlmişdir.

Quran əl-Fatihə surəsi ilə başlayır və ən-Nas surəsi ilə də bitir. Quranın ən qısa olan əl-Kövsər surəsi cəmi üç ayədə, ən uzun olan əl-Bəqərə surəsi isə 286 ayədən ibarətdir. Quranın ət-Tovbə surəsindən başqa bütün surələr Allahın adı ilə başlayır. Quran adətən əvvəli uzun surələrdən başlayaraq qısalmağa doğru tərtib olunmuşdur.

Peyğəmbər demişdir: «Mənə

Tövratın yerinə yeddi uzun, Zəburun yerinə yüz ayəlik, İncilin yerinə tez-tez təkrarlanan surələr verildi və mən müfəssəl surələrlə üstün tutuldum» (Səhih əl-Cəmi, 1059).

Bu hədisdə «uzun surələr» dedikdə Quranın əvvəlində yer alan əl-Bəqərə, Əli İmran, ən-Nisa, əl-Maidə, əl-Ənam, əl-Əraf və ət-Tovbə kimi böyük surələr nəzərdə tutulur. Yüz ayəlik surələr yüz və daha çox ayədən ibarət olan surələrdir. Bunlar əl-Kəhf surəsi ilə başlayır. Tez-tez təkrarlanan surələr yüz və daha az ayədən ibarət olan surələrdir. Müfəssəl surələr isə əl-Hucurat surəsindən başlayaraq Quranın sonuna qədər olan surələrdir.

Səfərbəy SƏFƏRBƏYOV,
Herba Medical Tibb
Mərkəzinin direktoru

АЯЛРИКАЙ ФИЛЬМ

«Гатфарфильм» студияди шийиз чIугуна кьилиз акъуднавай фильм аялрин рикIяй жедайдан чIалахъ я чун. Вучиз лагъайтIа «Квахъай йикъарган» тIвар алай и фильмди аялрин уьмуьрда кьиле физвай ва-кьияйрикай ихтилатзава. Фильмди чун алаатай виш йисан 60-70-йисариз тухуда. Гьа девирдин инсанрин уьмуьрдикайни руьгьдин алемдикай чаз чирвилер гу-

дай, чав веревирдер ийиз тадай и фильм Седакьет Керимовади вичин гьа са тIвар алай романдин бинедаллаз арадиз гъанва. Фильмда кьугъвазвайбуру лагъайтIа, пешекар актерар ваь, кIцIарвийр я. Алай вахтунда фильмдин монтаждин кIвалахар кьиле физва.

Анна ГЬАСАНБЕГОВА
(Шикилар ягъайди автор я)

27 Sentyabr Anım Günüdür

QƏLBLERDƏ YAŞAYACAQLAR

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2 dekabr 2020-ci il tarixli sərəncamı ilə respublikamızda 27 sentyabr Anım Günü kimi təsis edilmişdir. Azərbaycan Ordusu Ermənistan Respublikasının ölkəmizə qarşı 2020-ci ilin sentyabrın 27-də başladığı növbəti hərbi təcavüzə cavab olaraq Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri Ali Baş Komandanının rəhbərliyi ilə işğal

altındakı torpaqlarımızı azad etmək məqsədilə Vətən müharibəsinə başlamışdır.

Ölkəmizin suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda gedən mübarizədə rəşadət göstərən əsgər və zabitlərimiz, arxa cəbhədə çalışan müllki vətəndaşlarımız, bütövlükdə xalqımız əzm və iradə, birlik və həmrəylik nümayiş etdirərək, düşməyə sarsıdıcı zərbələr endirmişdir.

44 günlük müharibədə Azərbaycan Ordusunun sıralarında bir çox qusarlı gənclər də böyük qəhrəmanlıqlar göstərərək şəhid olmuşdur.

Vətən müharibəsində Qusar rayonundan şəhid olmuş 37 igiddən biri Ruslan Cəfərovdur. O, döyüşlərdə göstərdiyi böyük igidliklərə görə Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı ilə "Vətən uğrunda" medalı ilə təltif olunmuşdur.

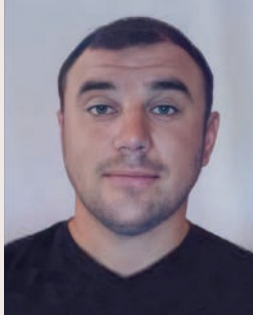
Qusar rayonunun Quxuroba kəndində anadan olmuş Aşurəli Zərbəliyev artilleriya mütəxəssisi kimi böyük şücaətlər göstərərək, ötən ilin

oktyabr ayının 11-də Hadrut istiqamətində gedən döyüşlərdə şəhid olmuşdur. O, ölümündən sonra "İgidliyə görə" və "Füzulinin azad olunmasına" görə medalları ilə təltif edilmişdir.

Müharibədə şəhid olan gənclərimizdən biri də Turac Həmzəyevdir. O, Hiloba kəndində anadan olmuşdur. Ailənin sonbeşiyi olan Turacın taleyi hələ uşaqlıqdan ağırlı, əzablı olmuşdur. O, bir-birinin ardınca atasını və anasını itirmiş, 9-cu sinfi bi-

Ruslan Cəfərov

Sərvan Şahbazov

Aşurəli Zərbəliyev

Turac Həmzəyev

tirdikdən sonra məktəbdən uzaqlaşmaq məcburiyyətində qalmışdır. Turac Füzulinin azadlığı uğrunda döyüşlərdə fərqlənmiş, Cəbrayıl rayonunun azad olunmasında iştirak etmişdir. Burada döyüş əməliyyatı zamanı qəhrəmancasına həlak olmuşdur. O, ölümündən sonra "Füzulinin azad olunmasına görə" və "Cəbrayılın azad olunmasına görə" medalları ilə təltif olunmuşdur.

Qusar rayonunun Gündüzqala kəndində anadan olmuş Sərvan Şahbazov Cəbrayıl, Füzuli rayonlarının və Xocavəndin azad olunmasında igidliklər göstərmişdir. O, ölümündən sonra üç medalla təltif olunmuşdur.

Vətənin azadlığı uğrunda şəhid olanlar ölmürlər. Onlar əbədi olaraq xalqın qəlbində yaşayır və yaşayacaqlar. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin!

Xatirə NAĞIBƏYOVA,

Qusar Tarix-Diyarşünaslıq muzeyinin direktoru

ШАД ХАБАР

«АЛИ ВА НИНО» ЛЕЗГИ ЧІАЛАЛ

■ Azərbaycanın tıvar-van avay kьeleməgьli Mугьammad Asad begdin (Kьurbан Saидan) «Али ва Нино» эсердиз лайихлу кьимет гайи Европадин ва Америкадин Садхьанвай Штатрин эдебиятдин критикири роман XX виш йисан виридалайни хьсан романрикай сад я лагьанай. Эсердин лейтмотив дунььяда, Закавказьяда ва Азербайжанда чьехи тарихдин вакьияяр кьиле феи вахтунда чеб-чпел ашукь хьайи кьве жегьилдин – азербайжанви Али хан Ширванширан ва гуржи руш Нино Кипианидин кланивилин гьиссерикай тукьлуьр хьанватлани, авторди абурун кланивал рикелай тефир чьехи муьгьуббат хьиз кьелемдиз кьачунва. И муьгьуббат тек са романдин игитрин кланивилин михь гьиссерихь галаз ваь, гьакьни абурун хайи чил ва хайи Ватан клан хьунихь, жуван халкьдалди дамах авунихь, азадвал патал женг чьугунихь галаз алакьалу я. Гьавиляй и муьгьуббатдиз кланивилин чьехи ивир лугьуз жедьа.

Кьве жегьилдин кланивал эхирдай уьмуьрдин умуд кумачир нотайралди таман жезватлани, Али хан Ширваншир Азербайжандин Демократиядин Республика патал женгера кьегьалвилелди терг хьуни рубабдин цьугьди хьиз рикь атьузватлани эсер икь акьалтлуни клейдайди ругьдай вегьизвач, акси яз, адаз Ватандин азадвал патал цийи женгериз, кьегьалвилер кьалуриз эвер гузья.

Авторди эсердин игитри Азербайжандин, Гуржистандин, Дагьустандин, Ирандин шегьерра ва хуьрера чкадин агьалийрихь галаз хуш рафтгарвилер авунихь, чара-чара халкьариз лайихлу кьимет гунихь, гилан девирда хьиз алагай вахтарани азербайжанвиар маса

миллетрин векилрихь галаз санал исягьвилелди яшамихь хьунихь, эрменин хиянаткарвал русвагь авунихь, Анвар паша кьиле аваз туьрк аскерар азербайжанви стхайриз куьмек гун патал атунихь галаз алакьалу вакьияяр авайвал ва гегьеншидиз кьелемдиз кьачунва.

«Али ва Нино» эсерди гьакьни чара-чара халкьарин арада дуствал мягькемарунин важиблудвал тегьлигь авуналди клейдайди вичихь ялзава. Гьавиляй и романдиз мультикультурализмдин рекьйи вири дунььядиз чешне кьалурзавай Азербайжан Республикадин кьенин милли сиясатдихь галаз кьазвай лайихлу эсер хьиз кьимет гуз жедьа.

Ихьтин кьиметлу эсер лезги чьалаз элкьуьрун патал тьвар-ван авай кьелемэгьли Муьзеффер Меликмамедова гзаф зегьмет чьугунвайди гьасьтда чир жезья. Азербайжан ва урус кьелемэгьлийрин гзаф эсерар лезги чьалаз пешекарвилелди элкьуьрнавай М.Меликмамедован и таржумадизни цийи агалкьун хьиз кьимет гуз жедьа. Адалай автордин хатгь хьена, лезги чьалан мумкинвилерикай хьсандиз менфят кьачуна гьар са жумла, гьар са абзац авайвал элкьуьриз алакьнава. Гьавиляй лезгидалди романдин чьал фасагьатлуди ва клейдайбур хьсандиз гьавурда акьадайди хьанва.

«САМУР»

ЧИ ГАФАР

Са чьала маса чьаларай гафар кьачун тьеби кар я. Алагай виш йисара маса халкьарин чьаларай лезги чьалазни са кьадагь гафар атанва. Ингье гьа чьаларини чьавай тьимил гафар кьачунвач. Бязи чьалан алмирини чьи чьалаз араб, фарс, туьрк, урус чьаларай гьихьтин гафар атанватла кьалурзава, амма лезги чьалай а чьалариз фенвай гафарикай кьхьизвач. Гьавиляй абуру бязи асул лезги гафарини чьи чьалаз маса чьаларай атанвайди я лугьузья. И авторини чьи чьалаз туьрк ва фарс чьаларай атанва лугьузьяй бязи гафариз вил вегьен.

Кьажгьан

Им туьрк ва я азербайжан чьаларай атанвай гаф я лугьузьяй фикрир авьа. Адаз чьи чьалан лексикадин куьгьне кьатариз хас гаф хьиз баян гана кланзава. Кьуба патан нугьатра «кьаж» гаф авьа. Са береда куьсетвиьри чепедикай расзавай сахсияр ва кьажар Кьуба пата вириниз сейли тир. И сахсияр ва кьажар кьериз-цларуз исятдани дуьшуьш жезья.

Кьаж 10-15 литр кьван яд кьадай кьаб я. Бязи дагьдин хуьрера адаз «кьажакь» лугьуда. Амма кьажакь генани чьехи кьаб я. Гьа икь, лезги чьалан «кьаб» ва «кьажакь» гафарикай эхцигунин кьайдада цийи гаф арадиз атанва: «кьаб-кьажакь».

«Кьаж» гафуникай лезги чьала гьур формант акал хьана «кьажгьур» гаф арадал атанва. Кьажгьур гьаркьуб, кьвалар са шумуд сантиметрдин кьакьанвиле хкаж хьанвай, жив, рукар, фитер ва маса ихьтин затлар михьун патал менфят кьачузьяй перциз лугьуда.

«Кьажгьан» гафни и кьайдада – «кьаж» гафуник гьан формант акал хьана арадиз атанвайди я лугьуз жедьа.

Археологиядин материалри, месела, Белидждай жагьанвай, мамонтдин кларабдикай раснавай, чи эрадал кьведьалди 30-15 агьзур йисариз талуькь бадиди, Шаракгундай, Мамрачай, Нуьтлуьгьай ва маса лезги хуьрерай жагьанвай, чпихь агьзур йисарин тарихар

авай кьапарини гьам «кьаб» ва «кьажгьан» гафар лезгийриз махсус тирди субутзава.

Кьадакь/Кьадакь

Им эсиллагь туьрк гаф туш. Кьадакь са шумуд затгь сад садак галкьурдай ва тларамдиз кьадай затлуниз лугьуда. Ам лезги чьалан «кьун» гафуникай тукьлуьр хьанва. «Кьадай» гафунин эхирда авай /й/ сес /кь/-далди эвез хьана «кьадакь» гаф арадал атуьн тьеби кар я.

Генг

И гафни туьрк гаф хьиз кьелемдиз гузья. Туьрк ва азербайжан чьалара ихьтин гаф авьа. А чьалара «enginlik», «ənginlik» ва «geniş» гафар авьа. Эхиримжи гафуникай чна «гегьенш» хьиз менфят кьачузья. Чна туьрк чьалан «geniş» гафуникай «генг» гаф арадал гьун мумкин туш. И гаф азербайжан чьала авай «gen» гафуникайни тукьлуьр хьанвач.

Чи эдебият чьала «цен» хьиз кьхьизвай гаф Кьуба нугьатра «ген» хьиз лугьуда. «Генг» гафни «гендихь» г формант акал хьана арадал атанвайди я: ген – ген-г.

Саврух

Бязи авторини гаф туьрк чьалай атанвайди ва ада «марф, кьай, гар акахьай гьава» хьтин мана гузьяйди кьейд ийизва. Гьакьикьатда туьрк чьала ихьтин гаф авьа. Туьрквери саврухдиз «тірі» ва я «kar fırtınası» лугьуда. Азербайжан чьалани «саврух» гаф авьа. И чьала «soyuq» гаф авьа ва ада «мекь» хьтин мана гузья. Марф, кьай, гар акахьай гьавадиз азербайжанвиьри «tufan» ва я «fırtına» лугьуда.

Батман

Фарс чьалан гаф хьиз кьелемдиз гузьяй батман лезгийрини заланвал алцумдай уьлчме я. И гьакьинди

Иранда урусрин посольствода клвалахай А.И.Лопухина 1718-йисуз генани гегьеншидиз кьхьенва. Ада лезгийрин са батман 14 фунтдиз барабар тирди кьалурнава. Икь гьисаб авуртла, чи са батман 5,7 килограмдиз барабар я.

Чи фикирдалди, и композитдин кьурулушда кьве диб авьа: «пуд» ва «ман». Сифте и гаф «пудман» хьунухь мумкин я. Заланвал алцумдай уьлчме хьиз чахь кьве жуьредин ман авьа: гьвечли ман ва чьехи ман. Гьвечли ман кьве килограмдиз, чьехи ман пуд килограмдиз барабар я. Хьсандиз фикир гайитла, са лезги батман, пуд гьвечли лезги мандиз барабар тирди чир жезья. Гьавиляй и уьлчмедиз пудман лугьун тьеби кар я. И гафуникай «батман» хьуниз кьве жуьреда баян гуз жедьа: 1) Композитдин кьурулушда авай сад лагьай диб дегиш хьанва. Ихьтин дегишвал лезги чьалан комбинаторикадиз хас жигьет я. 2) Фарсарин «пудман» гаф чьавай кьачуна, «батман» хьиз чьав вахканва.

Шуьмшатгь

Тарихдин чешмейрай аквазьяйвал, Самурдин тамара гзаф кьиметлу тарар авьа. Кьве тарцкай VII виш йисан вакьияр кьелемдиз кьачудайла арабрин тарихчи А'сам ал-Куфиди малумат ганва. Абуьр серкьвед тар ва шуьм тар я. Садлагьай тарцин пешерикай лезгийри дарман хьиз менфят кьачузьяй. А пешер шупьна пелел эцигайла кьилин тьал атудай. Кьвед лагьай тар фарсарин атгуз Ирандиз тухузьяй. А тарарикай гимияр расзавай. Абуьр чьапхунчивилини нетижа яз Самурдин тамара шуьм тарар кьилий-кьилиди терг хьана. И тарцин тьвар «шуьмшатгь» хьиз фарсарин меце гьатна. Араб авторини малумат гузьяйвал шуьм тарар кьакьан ва дуьз тарар тир. Чна «шумал» хьиз менфят кьачузьяй гаф шуьм тарцин тьварцелай тукьлуьр хьун мумкин я

М.МЕЛИКМАМЕДОВ

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

МАЗАВИ АЛИ (1770-1820)

ЧИ КЛАССИКАР

Рикиел хуьх!

Вичин члалар халкъдин меце чи йикъаралди амай машгур шайр ва ашукъ Мазави Алидин уьмуьрдин рехъ ва яратмишунар икъван гагъди эхирдалди чириз хьанвач. Вучиз лагъайтла девлетлуйри ва хуьруьн фекъийри шайрди чеб русвагъ ийизва лугъуз адан квал тарашиз тунай, гъилин хатларин къуд дафтар цай яна канай. Гуьгъуьнлай шайрди и вакъиа вичин «Квал тарашайбуруз» шиирда рикел хканай.

Мазави Али 1770-йисуз Самур магъалдин Мацар хуьре дидедиз хъана. Ина медреса акъалтларай Алиди къве члалал – лезги ва азербайжан члаларал шиирар теснифзавай. Гъавилияй адан тлар чи эдебиятдин тарихда къве жуьреда: Мазави Али ва Мазали Али хъиз гъатнава.

Девлетлуйри ва фекъийри вичин квал тарашиз турдалай къулухъ гъахъсузвилер эхиз тахай Али Къуба магъалдин Хъилерин хуьруьз куьч хъана. Са къадар вахтунда ина яшамис хъайи Али хуьруьн жегъилриз тарс гуз эгечина. Адаз ина медреса кардик кутадай ниьт авай. Ингъе мискинда диндин тарсар гузвайбуру адаз маниьвал авуна. Шайрди вичиз акси тир ксарин хъилай вичин квале жегъилриз тарсар гана, гъа са вахтунда абуруз чуьнгур ва кфил ягъизни чирна. Алагай виш йисан эхирралди Хъилерин бязи яшлу инсанри Мазавидин члалар я лагъана адан шиирар хуралай келдай.

Садра Али вичин хайи хуьруьз хъфида. На лугъумир ина адан чкадин хахаар русвагъзавай «Квал тарашайбуруз» шиир хуьруьнбуруз хуралай чизвай къван. Идакай хабар къур хуьруьн кавхади и шиир ни келайтла адаз жаза гуда лагъана жемьатдиз кичлерарнай. Ахпа ада Али къуна дустагъ авун патал план туьклуьрнай.

Шайр хуьруьз хтайла са хаин касди кавхади хабар ганай. Кавхади са шумуд гъилибандин куьмекдалди Али къуна дагда чуьнуьхарнай. И кардикай хабар къур Хъиливи Абдуллагъа вичин кьепирви дуст Гъажи Насруллагъ эфендидин къилив фена шайр азад авун тлалабнай. Халкъдин азадвал патал урус чапхунчийрихъ галаз женгериз эъбечинавай Гъажи Насруллагъаз и кардикай гзаф хъел атана. Ам вичин клеретдай са шумуд касни галаз Мацарин хуьруьз фенай ва кавхади азабар гана Али чуьнуьхарнавай чка чирнай. Шайр азад авурдалай къулухъ адав кавхадин гардандай «Квал тарашайбуруз» шиир куьрсариз тунай.

Мазави Али женгчи шайр тир ва гъавилияй вичин гзаф шиирар гъахъсузвилерикай теснифнай. Ада гъакни шад дуьшуьшрикай, муьгъуьббатдикай шиирар кхъенай. Шайрдин «Ватан», «Хандиз», «Хъилерин жегъилар», «Жегъилриз тавакку», «Квал тарашайбуруз», «Намерддиз» ва маса члалар халкъдин меце чи йикъарани ама.

Шайрди 1820-йисуз азардикди вичин дуьнья дегшарна. Ингъе бязи чешмейера Мазави Али Малкамуз дагда Турфандик акатна кьейиди къалурнава.

Агъадихъ чна шайрдин «Намерддиз» шиир келдайбурув агакьарзава.

НАМЕРДДИЗ

Зи кланиди, за квез лугъун авайвал, Гъиллени таб я гъар са кар намерддин. Жагъич адан квалаяй са клус фу гъалал, Гъарамди я къулавай пар намерддин.

Зимбил клат я, незвайд мухан лаваш я, Аллагъдиз негъ, шейтандин ам юлдаш я. Яклуз къимиш текъвез, клараб кармаш я, Терг хуьй сивяй вири сарар намерддин.

Намерддиз гъич куьмек ийиз клан жемир, Гъикъван ада гъарайтлан, ван жемир. Ахъиндакай дуст къадай инсан жемир, Къезил тахъуй риклин азар намерддин.

Гатуз яйлах, хуьтлуьз къишлах къаз махан, Алахъда ам хуьз анжах са вичин чан. Кар я, квализ агун хъайитла са мугъман, Вилерилай фида накъвар намерддин.

Зун Мазави Али я, гъахъ рахада, Фу балккландал хуьрай, намерд – пияда. Са ягъсузни тамукърай и дуьньяда, Квахъдайвал чи нугъатдай тлар намерддин.

Нукърен шарагди цийиз какадай къил акъуднавай. Адан цивцивиндин ван вири тамуз чкланвай. Диде нукърени буба нукъре адаз чан-рик ийиз верци маниьрал илигнавай. Абуру нубатдалди шарагдиз тлуьн гъизвай. Шараг лагъайтла, гъар вуч хъайитлани чириз алахъдай. Гудай къван суалар вуч тир ада?! Галатна са вил ахвариз кланзавай дидедизни бубадиз секинвал авачир:

– Диде, югъ хъайила цава авай гъетер вучиз квахъда?

– Буба, нянихъ рагъ гъина чуьнуьх жезва?

– Ксуз, я гъвечид, югъ ахъа хъайила лугъуда за ваз.

Ингъе гъвечид акъваздачир:

– Вучиз вири гъайванри лув гузвач?

– Вучиз марф къвазва?

– Тарцел шумуд пеш алайди я?

– Чна пларклар недайла абурун хайибур шехъзавачни?

Бубади жаваб гудай:

– Вири гъайванриз тлуьн кланзвайди я. Тлуьн паталди маса гъайвандин чан къачун тлебиятдин къанун я. Гъайванри им кеф паталди ийидач.

– Садрани?

– Гъич садрани.

Йикъар къвез алатзавай. Маса нукълерин шарагрив фадлай лув гуз чир хъанвай, абуру чпи-чпиз тлуьн жагъурзавай. Гъвечи нукърез лагъайтла, саклани лув гуз кланзавачир. «Киче я аз, мукай са камни вегъидач за», – лугъузвай ада хайибуруз.

Патав гвай гийин тарцин хилелай цуцулди абуруз килигдай. Гъар гъилера гъвечи нукъре «Заз кичеда, лув гудач за» лагъайла цуцул рифун къуна хуьредай. Цуцулди ик авурла генакилевелай гъавалат жедай абуру чпин шарагдал: «Я чан бала, чал гъайванар хуьруьрмири, нукърез лув гуникай киче жени!» Ингъе гъвечи нукъре и гафар кваз къадачир. Цуцулди даглана нукърен шарагдихъ клуьрдай, адан чарасузулел хуьредай: «Яраб вун хътин кичехъан мад аватла дуьньяда?»

КИЧЕ ШАРАГ

МАХ

Вун нукъли ваъ, гъуьлягъ хъана кланзавайди тир!» – лугъуз ягъанатдай ада.

Гад алатна, тарцел алай пешерни алахъна. Гзаф чехи хъанвай шарагдиз лув гуз чир хъанач хъи, хъанач. Им акур

диде-бубади вил атлана адакай.

Цуцулдиз шарагар хъанвай. Абурук къил какахъанавай адан рикел нукърен шараг хквезмачир. Ада вичин хизандин къайгъу члугъазвай.

Къарилай са къуз цуцул шуьмьгъар кватлун патал тамун агъа къилиз фенвай. Адан гъвечи шарагди таран хъалхъамда авай мукай къил акъудна къуд патаз килигзавай. Садлагъана адаз са чепелукъ акуна. Ам акъван иер тир хъи, цуцулдиз ам къаз клан хъана. Чепелукъ элквена-гелквена атана цуцулдин нерал ацукъна. Тихтихар акатай ам ван алаз акл хуьрена хъи, нукърен шарагни ахварай аватна. Цуцул мукай аватиз киче хъайи ада гъарайна: «Юзамир, чилел ават тавурай вун!» Ингъе цуцулдиз ван къвезвачир. Ам чепелукъ къаз алахънавай. Садлагъана адан тапац мукар рудайлай цуьдгъуьн хъана, ам тарцин шуьклуь хилекай кватна амукъна. Вичихъ гуж амачир цуцул чиле акъаз тлимил амай. Гъа и члавуз са ни ятлани ам къуна цавуз хкажна. Им нукърен шараг тир. Ам вичин кичевал рикелай алудна куьмекдив агакънавай.

Диде цуцулдиз регъуьла лугъудай гаф амачир. Вичи шумудра рикл хайи гъвечи нукъре адан шараг къиникикай куьтягнавай.

Нукърен шарагдин лагъайтла, кефиляр къумбар хъанвай. Гила адавай вири нукълеривай хъиз лув гуз жезвай.

Азирин СЕВДА

Акахъай къайда

Акахъай къайдадикай – аффиксди алава ийизвай тикрар хуьникай лезги члала гегъеншдиз менфят къачуда. И члавуз алава такъатар яз суффиксрикай, префиксрикай, инфиксрикай, эхирикай, -ни союздикай менфят къачуда. Месела: клвалба-квал; чирхчир; жузун-качун; гзафни-гзаф; вахт-вахтунда; бахта-бахт; килера-къил; хупни-хупл; къилни-къилихъ; къулу-къулухъ ва мсб.

Гафунин манаяр

Гзаф манайрин гафунин лексикадиз талукъ вири манаяр сад хътинбур жедач. Адет яз, абурукай сад а гафунин дуьм-дуьз мана яз жеда, муькуьди ва я амайбур – куьчуьрмишнавай манаяр яз. Месела, цурун квар лугъудай ибарда цурун гафунин квар авунвай материал, металл къалурзава. Им а гафунин дуьм-дуьз ва я халис мана я. Цурун спелар лугъудай ибарда гъа гафунин спелрин ранг къалурзава – им цурун лугъудай гафунин куьчуьрмишнавай ва я алава мана я.

Куьчуьрмишнавай манада менфят къачузвай гафари предметрин ва я абурун лишарин, гьерекатрин ва мсб. муьквалвал, ухшарвал къалурзава. Гафунин мана-метлеб тамамвилелди тайинардайла, а гафунин дуьм-дуьз манадихъ галаз санал адан куьчуьрмишнавай манаярни фикирда къуна кланда.

РИКІЕРА АМУКЪДА

Эпитафия

И йикъара ван хъайн залан хабарди чи риклер къарсурна. Твар-ван авай журналист, кхъираг ва тарихчи, Россиядин Федерациядин писателрин ва журналистрин союзрик квай Фейруз Беделов (Бедлахтул) чавай къакъатна. Филологиядин илимрин доктор Гъаким Къурбана адан 60 йисаз талукъарнавай макъалада кхъенвайвал, датІана халкъдин мифологиядихъни тарихдихъ гелкъвей Ф. Беделова и рекъяй чХехи агалкъунар гъилик авуна ва сифте яз чи эдебиятдиз мифологиядин роман хътин цІийи жанр гъана.

Фейруз Абумуслуьман хва Беделов 1949-йисан 22 мартдиз КцІар райондин Тиғиррин хуьре дидедиз хъана. 1977-йисуз Азербайжандин Гьукуматдин Университетдин журналистика факультет тафаватлувилелди акъалтІарай ам Азербайжандин КП-дин ЦК-дин «Совет кенди» газетда мухбирвиле кІвалахал акъвазна. Гуйъунлай ада ина отелдиз регъбервал гана.

Мектебдин йисарилай эдебиятдал рикІ алай Ф.Беделован сифте гъикаяр «Къизил Къусар» газетдин чинриз акъатна. «РикІин гаф» кІватІалда иштирак авур Ф.Беделоваз эдебиятдиз агун патал чи машгур къелемгълияр тир Забит Ризванова, Лезги Нямета, Ядуллагъ Шейдаева, Байрам Салимова мукъувай куьмек гана.

Фейруз Беделов 1992-йисуз Бакуда сифте яз лезги чІалал акъатай «Самур» газетдин сад лагъай редактор хъана. Гуйъунлай ада аслу тушир «Алпан» газетдиз регъбервал гана. 1994-йисалай Къиблепатан Дагъустандин институтра муаллимвал ийиз эгечІна. Лезгийрин къадим эдебиятдин са хел тир политеиствилдин руьгдин ирс илимдин рекъяй ахтармишай

ам тарихдин илимрин кандидат тир.

Ф.Беделов «Лезги халкъдин ва гьукуматдин тарих: чи эрадал къведалди V виш йис-чи эрадин X виш йис» (Дербент, 1998), «Лезгийрин гьукучарин дин» (Дербент, 2000), «Лезгийрин гьетерин дин. I ктаб» (Москва, 2006), «Лезгийрин гьетерин дин. II ктаб» (Москва, 2008) хътин 4 монографиядин автор я. Эдебиятдин рекъяй адаз «Миф» романди генани машгурвал гъана. Адан 2011-йисуз Москвада чап хъайи «Яру стІалрин марф» ктаб келдайбуру иллаки хъсандиз къабулна. Сур чІавариз хъайи вакъайрикай ва комедийрикай ибарат тир и ктабда гъакІни 45 миф ва къиса гъатнава.

Ф.Беделован «Филиал», «Часпар», «Цаварилай хтай лезги» комедияр, «Аламаз» пьеса, «Пачагъдин паб ва католикос» тарихдин драма лезгийрин стІал Сулейманан тІварунихъ галай гьукуматдин театрди сегънедал эцигна.

Фейруз Беделован экуь къамат ам чизвайбурун риклера гъамишалугъ яз амукъда. Аллагъди рагъмет авурай!

«САМУР» ЛЕЗГИ МИЛЛИ МЕРКЕЗ,
«САМУР» ГАЗЕТДИН КОЛЛЕКТИВ

ЭКУЪ ИНСАН ТИР

И дуньяда захъ авай виридалайни чХехи дустар зи ктабар кІелна зав агатнавай инсанар я. Ихътинбурукай сад Бажи Юркъулиева тир. Мукъва-къили я лугъуз ваъ, рикІяй-рикІиз рехъ ава лугъуз фадфад телефондай рахадай чун, хуьруз хъфейла адал къил чІугвадай за. Зи ктабар цІарни тутуна кІелнавай и дишегълидин эдебиятдал гзаф рикІ алай.

Къве йис вилик за Яргундал «Къайи рагъ» фильм чІугвадайла адан рикІин къенивили, захавили зун мад гъилера гъейранарнай. Чаз илифдай вахт авачиз акурла

ада мукъвал-мукъвал фу, афарар, цикІен чрана чна кадрар чІугваз-вай чкайриз гъидай, чаз вичелай алакъдай куьмекар гудай.

Вичин хизандал, хайи хуьрел, чи халкъдин адетрал рикІ алай къени кьилихрин и экуь инсан и мукъвара корона-вирус лугъудай душманди чавай къакъудна лагъай хабарди чун къарсурна. Бажи рагъметдиз фейи са шумуд йикъалай адан гъуъл Володя Юркъулиевни гъ азарди тухвана.

Аллагъди рагъметраи чпиз! Суруз нур кьурай!

С.КЕРИМОВА

ЧТО НУЖНО ДЛЯ СЧАСТЬЯ?

ПЯТЬ ПРИВЫЧЕК, КОТОРЫЕ ДЕЛАЮТ ЧЕЛОВЕКА ПО-НАСТОЯЩЕМУ СЧАСТЛИВЫМ И СВОБОДНЫМ

1. Никогда не беспокойтесь о вещах, которые Вам не подконтрольны.

Необходимо отпустить вещи, которые Вы не можете контролировать: плохая погода, уехавший перед самым носом автобус или заставшая врасплох простуда — всегда нужно думать, что всё это было просто неизбежно.

Когда с Вами происходят неприятные события, просто представьте себя уткой, со спины которой вода струится вниз, не оставляя мокрых следов. Ведь потом всё исправится! Если сохранить свой позитивный настрой, то произойдет нечто магическое: Вы вновь будете полны энергии, которую сможете тратить уже на действительно подконтрольные Вам вещи.

Беспокойтесь только о том, что действительно зависит от Вас. Ведь Ваша реальная сила — это ежедневный образ жизни, питание, карьера, самообразование, добрые эмоции, общение с друзьями и родными.

2. Настройтесь видеть мир в розовых очках.

С детства все вокруг учат нас сосредотачиваться на проблемах, на страхе перед всеми плохими вещами, которые только могут с нами произойти. А между тем, мир вокруг нас — это всего лишь отражение наших собственных мыслей. Проблемы и несчастья являются результатом нашего самопрограммирования.

Мы не видим красоты, радости, доброго и хорошего вокруг только потому, что не пытаемся это увидеть и изначально настроиваем себя на плохое. Мы словно накликаем сами на себя беды и несчастья, когда предвидим в будущем только негативное.

Нужно смотреть на мир с оптимизмом. Просыпаясь каждое утро представлять себе, насколько хорошим будет предстоящий день, чувствовать радость от жизни и от бесконечных возможностей, которыми Вы обладаете. И когда Вы научитесь этому, то поймете, что свет и радость вокруг Вас только и ждали того, чтобы быть замеченными. Если мы сосредоточимся на позитиве, то увидим вокруг много положительного.

3. Простите, простите, простите.

Да, именно так — троекратно. Будда когда-то сказал: «Держать в себе гнев — всё равно что схватить горящий уголь, чтобы бросить его в другого: ты сам будешь одним из тех, кто обожжется». Научитесь прощать других людей, когда они были несправедливы по отношению к Вам. Попробуйте их понять. Они живут так как умеют, и считают, что они всё делают правильно. Не забывайте также прощать и самих себя — ведь нельзя жить с плохими мыслями о самом себе.

4. Всегда помните о Ваших высших целях.

Дэвид Кэмбелл как-то сказал: «Дисциплина — это всё время помнить, чего Вы хотите». Потратьте время на воспитание такой дисциплины. Загляните к себе в душу и решите, чего именно Вы хотите в жизни, что считаете высшей целью своего существования. А затем каждый день сознательно вспоминайте об этом, старайтесь руководствоваться своей главной целью в каждом поступке.

Для кого-то смысл жизни это помощь другим, для кого-то смех и улыбки, для других любовь, книги или путешествия — у всех по-своему. Не бывает плохих целей. Все ценности имеют право на жизнь. Главное, помните о них и жить, ориентируясь на них.

5. Будьте своим собственным учителем.

Не имеет значения, кто и что думает о Вас. Постоянно переживая об этом, Вы словно говорите окружающим людям: «Идите сюда и решите, насколько счастливым я имею право быть сегодня». Так быть не должно! Позвольте самому себе решать, что верно, а что нет и в каком направлении идти дальше. И всегда нужно помнить, что людей и мнений много — но правильное для Вас только Ваше собственное. Нужно всегда и везде искать свой собственный путь.

ГАФАРГАН

Абияр	— экуь вили рангунин гьалар
Авари	— дуьгве гамиш
Агъарам	— лайихвал
Азимат	— къадардиз гзаф
Акъугъун	— чимивиликди кьурай гьалдиз агун
Алавар	— чамран патай савкъатар
АлатІун	— диши гъайванди хун тавун
АлтІумарун	— къуллугъ ийиз мажбур авун
Алцумар	— терезар
Амба	— хейлин
Арагъач	— дана
Арута	— атІай нек
АстІам	— гъаргъалаг
АтІраган	— акъраб
АтІурт	— бедендал экъечІдай тІур
Бахъу	— къуьзуь гамиш
Баяш	— секин тІебиат
БурдукІ	— гъвечІи тапанчи
Варшав	— мельхиор (металл)
Визи	— куьлуь тІурарин азар
ВупІ	— дамах, фурс
Вягъ	— теклиф
Гардамус	— вацІун къван
Геллегъ	— маларин кІватІал
Гивенар	— тенбекдин кІаник пешер
Гуйъуьгъ	— маналувал
Гъварчун	— саралай авун
Гъалей	— элкъвей цІар
ДандакІ	— тумакъ

ЛЕЗГИ КІВАЛ

КІани дустар!

Алай йисуз чна Бакуда «Лезги кІвал» кардик кутада. Дидед чІалаз икрам авун, чи ватангълияр агудун патал вацра садра кІватІ жеда чун. Рахада, хуьреда, санал манийрал илигда, шиирар лугъуда, цІийивилерикай хабар гуда. Чи халкъдин адетар, фольклор, поэзия, макъамар рикІел хкун, чи медениятдин ва руьгдин алемда кьиле физвай вакъайрикай веревирдер авун патал ким туйкъуьрда чна.

Чи шаирар, чІугварар, алитар, маничиярни макъамчияр мукъувай чирдай «Лезги кІвал» виридан рикІ алай бубад кІвализ элкъурдай ният ава чачъ. Гъавилай лезги чІалал кьиле фида чи мярекатар. Чайдин суфрадихъ ацукъна чІал чирдай ихтилатрал илигда. Чи кьилин ниятрикай сад дидед чІал кІанарун, чи ватангълийриз лезги чІалал савадлуказа кхъиз чирун я. Чирун садрани геж туш лагъана рикІ алаз эгечІда чун и кардив

И кар рикІяй ятІа, чав агат! Чаз зенг ая! Кхъихъ! Редакциядиз илиф!

Тел.: (012) 432-92-17

САМУР
Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
AZ03NA-
BZ013501000000002944
Azərbaycan Beynəlxalq
Bankı “Mətbuat” şöbəsi
kod 805142
VÖEN 9900001881

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 1848
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunmuşdur.